
Bordure u srednjovjekovnome zidnome slikarstvu Istre

Sanja Grković

Uprava za zaštitu kulturne i prirodne baštine, Zagreb

Izvorni znanstveni rad - UDK 75.052 (497.5-3 Istra)
75.033 (497.5-3 Istra)

13. travnja 1996.

Srednjovjekovno zidno slikarstvo u istarskoj sakralnoj arhitekturi zauzima istaknuto mjesto. Velik je dio sačuvan i dobro istražen, posebno ikonografski i stilski. No, izostala su analitička i sustavna istraživanja odnosa slike i arhitekture. U tom su kontekstu bordure poseban izraz i neizostavan su, iako poprutan likovni sadržaj.

Proučavajući odnos slike i arhitekture u istarskome srednjovjekovnom sakralnom graditeljstvu, uočila sam da slika nadopunjuje, a na određen način i tumači prostore crkvice. Zidne plohe unutrašnjosti - koje su kroz cijeli srednji vijek zadržale svoju kompaktnost, "neskeletičnost" - kao i prostori koji definiraju, podloga su i okvir zidnih slika. Dimenzije i proporcije ploha znatnije utječu na prostorni razmještaj i kompoziciju slika, koje u prostorima istarskih, pretežno ladanjskih crkvice nemaju isključivo dekorativnu funkciju, nego i kultno didaktičku.

Uz figurativno oslikana polja, koja nadopunjuju i razrađuju crkvene prostore te različitim stilovima prenose biblijske priče, neizostavni su i popratni likovni sadržaji i njihove bordure. Još je B. Fučić prije više desetljeća zabilježio da se bordure "...uvijek poklapaju sa silnicama arhitekture: na ravnom zidu poistovjećuju se s horizontalama i vertikalama zida, na srazovima ploha one odvajaju zid od zida ili zid

od stropa (tabulatuma), na lukovima one ispisuju obod luka... Zadatak je bordura da odijeli registar od registra, polje od polja, da impaginiraju slike na zidu. No istovremeno uz zadatak razgraničavanja bordure imaju i zadatak skeleta koji višebojna oslikana polja organizira u višu, zatvorenu cjelinu zida i čitavog arhitektonskog prostora". Autor također napominje da: "gdje su zidovi arhitektonski izrazitije artikulirani, naslikane bordure imaju podređeno značenje. Naprotiv, na glatkim, neartikuliranim površinama zidova (op. kakvi su uglavnom istarski!) njihovo značenje raste, jer tu one preuzimaju funkciju artikulacije i u tom smislu "doršavaju" arhitekturu..."¹

¹ B. Fučić, Slika i arhitektonski prostor u srednjovjekovnom zidnom slikarstvu u Istri; Ljetopis JAZU, knj. 71, Zagreb, 1966, str. 410-411.

Dimenzije i oblikovanje bordura u tijeku vremena variraju. U povijesno-umjetničkom razvoju istarskoga srednjovjekovnoga slikarstva bordure uglavnom stilski oponiraju (proturječe) figurativnim prikazima koje uokviruju. U slovenskome srednjovjekovnome slikarstvu, naprotiv, "slikani okvir se positoveti s slikarijo", ističe Vilma Prapotnik i nadodaje: "Pri tem se okvir s figuralno kompozicijo in praznim, le tonsko obravnavanim ozadjem zliva v enotno površino in s svojim izrazito ploskovitim značajem predstavlja v prvi vrsti barvno smisleno porazdeljeno in skorajda ornamentirano celoto"... i dalje nastavlja kako tek: "druga polovica 14. stotletja... pa pomeni temeljito prelomnico glede funkcije okvira. Okvir postane v večji meri kot doslej poudarjena meja med posameznimi prizori... Skratka, okvir slike se poenoti, pomembni postanejo posamezni, z jasno opredeljenimi okvirima med seboj ločeni prizori, pa čeprav tu pa tam lahko figuralni prizor uide prek črte to pot že intenzivneje naslikanega ozadja."²

Vraćajući se Fučićevim zapažanjima i našem istarskomu slikarstvu, ne možemo a ne prisjetiti se bordura predromaničkog razdoblja s krupnim perspektivnim meandrom, koje uokviruju oplošnjene prikaze u crkvama u Limu, Kanfanaru i Svetom Lovreču Pazenatičkom, odnosno, perspektivne cik cak ili izlomljene trake u dominirajućoj borduri u crkvi Sv. Elizeja u Draguču ili Sv. Marije Magdalene u Bazgaljima, gdje je "na tipično romanički način likovna važnost ornamenta ekvipirana likovnoj vrijednosti figuralnih scena".³ Isti cik cak izlomljeni motiv bordure utanjit će se i sabiti između prostranih oslikanih polja vertikalno akcentuiranih u župnoj crkvi Sv. Jurja u Plominu, gdje će štoviše takva rubna vertikalna bordura biti "pojačana" još jednom bordurom (tip C b 12) cvjetno-oblačastog motiva. Možda bismo u "stupićastom" bordurnom ornamentu (tip A a 2) crkve Blažene Djevice Marije u Oprtlju mogli spoznati krajnje oplošnjenje dragučke izlomljene trake?! Osim toga, i kad se u gotičkom razdoblju budu slikale poširoke bordure, kao npr. u Sv. Mariji "na Škrilinah", one neće biti kontinuirane, već isprekidane motivom stilizirane svastike, što će stvarati dojam da svaki prikaz ima svoj zaseban okvir. Njihova višebojna uslojenost, odnosno pojasna segmentiranost, pridonosit će gotičkom detaljizmu, narativnosti, a ne kompaktnosti i dominantnosti.

Ornamentalno oslikana rebra gotičkih mrežastih svetišta navode nas na to da ih uočimo kao neku vrstu bordura (svodna polja odjeljuju jedno od drugoga), koje, prema jednome mišljenju, "negiraju tektonsku jasnoću i kontinuitet rebara, kao i njihov profil"⁴, jer "dekorativni princip nameće se u Božjem polju kao apsolutni zakon koji sve sebi podvrgava, sve koordinira i homogenizira"⁵, ali u kojima također možemo spoznati i određenu logiku, jer "tamo gdje se u arhitekturi najjače napinju sile, npr. u sistemima gotičkih svodova, bordure dramatično potcrtavaju konstruktivnu dinamiku suličastim motivom, koji trepereći prati nervaturu kasnogotičkih svodnih rebara".⁶ I doista, tamo

gdje je najsnažniji vertikalni uspon rebara, tj. od njihova spoja sa službama ili konzolama do početka njihova uvijanja prema tjemenu mrežastoga svoda dekor rebara upravo je spomenuti streličasti motiv (tip A a 3).

Katkad bordurni motiv može pomoći u određivanju postanka, odnosno datiranju freskoslika, ali isto tako i odmoći. Tako npr. nakon iscrpne stilske analize freske Uznesenja na trijumfalnom luku Sv. Foške kod Peroja Branko Marušić zaključuje: "...stavljam tudi sliko v Sv. Foški v razdobje med letom 1150 in letom 1200, čeprav bi bordura s kompliciranim pleteninastim vzorcem, ki se v istrski kamniti skulpturi javlja v drugi polovici 10. stotletja, morda govorila za zgodnejše datiranje. Toda v omenjenem slučaju so boljše oporišče določeni stilski elementi, kakor pa tradicionalna pleteninasta ornamentika, ki je v romaniki ponekad še dolgo odmevala."⁷ Pozivajući se na ovaj Marušićev, tekst Fučić nadodaje da "u južnom Tirolu pleternu dekoraciju nalazimo još serdinom XIV. stoljeća" te da je "varijanta istog motiva iz Sv. Foške" ('dno košare') izrezbarena u drugoj polovici XIII. stoljeća na kornim klupama u splitskoj katedrali"⁸ (tip A b 7). Slučaj spomenute pleterne ornamentike govori u prilog prihvaćanja dugoga trajanja, odnosno tipološke konzervativnosti, što jest značajka rubnih, perifernih sredina ali i moguća pojava u ne tako marginalnom objektu, kao što je npr. splitska katedrala. Stoga, bar kad je područje istarskog poluotoka u pitanju, svaka datacija zasnovana samo na motivu nepotpuna je i diskutabilna.

U analitičkoj raščlambi velikoga broja bordura, ne ulazeći dublje u spomenute stilske i semiološke analize, pri njihovu razvrstavanju i uvrštavanju prihvatljivim se pokazao kriterij formalnog izraza, te je na osnovi njega provedena sistematizacija u tri skupine.⁹

Prvu skupinu tvore geometrijske bordure (A). Unutar nje možemo razlikovati one kojima se motivi zasnivaju na pravokutniku i kvadratu (A a 1-8) i one kojima se motivi zasnivaju na krugu (A b 1-6). Ovamo su uključene i one s pleternim motivom.

² Prapotnik Vilma, Ornamentika slikanih okvirov v srednjeveškemv stenskem slikarstvu v Sloveniji; Zbornik za umetnostno zgodovino, n. v. X, Ljubljana 1973, str. 33-34.

³ B. Fučić, Romaničko zidno slikarstvo istarskog ladanja (ciklusi u Bazgaljima i Draguču), Bulletin zavoda za likovne umjetnosti JAZU, XII, 3, Zagreb, 1964, str. 78.

⁴ R. Ivančević, Gotička arhitektura Istre; doktorska disertacija (II sveska), Zagreb, 1964, str. 161.

⁵ B. Fučić, Božje polje, sine anno, str. 138-140.

⁶ B. Fučić, n. dj. 1966, str. 411.

⁷ B. Marušić, Stenska slika v cerkvi Sv. Foške pri Peroju, Zbornik za umetnostno zgodovino, n. v. letnik V/VI, Ljubljana, 1959, str. 142.

⁸ B. Fučić, Sv. Foška kod Peroja, Bulletin JAZU odjela za likovne umjetnosti, XIII, 1-3, Zagreb, 1965, str. 35.

U drugoj su skupini biljne bordure (B) koje se dijele na one s lisnato-vitičastim motivima akantusa, palmete, bršljana i sl. (B a 1-7) te cvjetnim motivima ruža, ljiljana, traturka i sl. (B b 1-2). Znatnije razlikovanje biljnih i cvjetnih vrsta onemogućeno je zbog dominantne stilizacije i opetovanja prikazanog, koji ih pojednostavljaju, ornamentaliziraju.

Treću skupinu tvore kombinirane bordure (C), dakle, one koje sadrže jednu od kombinacija geometrijskog, biljnog pa i figurativnog motiva. U tu su skupinu uključene bordure s motivom Božjeg oka ili Svetoga Trojstva (C e 1-3), te motiv svastike (C f).

Neki se bordurni ornamenti istarskoga srednjovjekovlja jasno dovode u vezu s pojedinim stilsko-utjecajnim sferama. Tako Ana Deanović "perspektivno istaknuti meandar s malim cvjetovima u pozadini" koji "nije više plitak kao u antiknoj umjetnosti, nego tipian ranosrednjovjekovni meandar sa živom prostornom sugestijom, kakav se javlja već u III. stoljeću kao ukras helenističkih vila na Mediteranu"¹⁰ dovodi u vezu s onodobnim benediktinskim slikarstvom, npr. u Reichenau ili Regensburgu. Vilma Prapotnik veže ga uz merovinško odnosno karolinško i kasnije romaničko razdoblje, kao uostalom i motiv izlomljene ili cik cak - trake. Isti je, smatra, prenesen u slikarstvo iz arhitekture, vijenaca i sličnih profilacija građevina.¹¹ Perspektivni niz konzola na bordurama u Sv. Antunu u Barbanu, koje Fučić označuje kao "talijanski motiv"¹² (tip A a 6), nedvojbeno uvodi tipičan renesansni arhitektonski element u istarsko srednjovjekovlje, dok Stele, opisujući freskoslike iz crkve Blažene Djevice Marije "od Lakuća" u Dvigradu, kaže da "okvirna ornamentika obitava iz severnjaškoga motiva globoko zobčaste listne trte, ki se ovija okrog palice".¹³

Freske majstora Clerigina iz Kopa u crkvi Sv. Jelene u Oprtlju, nastale godine 1400., stilski odražavaju talijanski utjecaj. Bordurni ornament iste crkve (C b 1), rjeđe

sačuvan u Istri, ali u Sloveniji češće zastupan, mogli bismo možda povezati s tzv. cosmatskim ornamentom, čiji začetak također vežemo s talijanskim podnebljem. Vilma Prapotnik u svojem radu "Ornamentika slikanih okvirov v srednjeveškem stenskem slikarstvu v Sloveniji" navodi kako je tu cosmatski ornament zacrtan u arhitekturi i arhitektonskom ukrasu XIII. i XIV. stoljeća u krugu obrtnika i arhitekata Cosmata, u početku utjecajnih u Rimu, a poslije diljem Italije. Stavom kako su isti "bolj bili naklonjeni dekoraciji površine kot razreševanju konstrukcijskih ali drugih statičnih rešitev" autorica se pridružuje povjesničarskoumjetničkoj kritici koja Cosmate smatra izrazitim "plošnim" dekoratorima, i nastavlja: "Z geometričnimi, redkeje s figuralnimi vzorci s oblagali pročelja, stene, cerkveno opremo in drugo. Predvsem nastopajo geometrični liki, kvadrati, pravokotniki, rombi, romboidi in zvezde. Ti liki se spet delijo v manjše ploskve. Dekorativne motive... prevzame kasneje slikarstvo. V razvoju same ornamentike ne opazimo nobenih sprememb, pač pa prej vztrajanje pri danu shemi... V drugi polovici 14. stoletja se s slikarstvom "furlanske" smeri tudi pri nas pojavi kozmatski ornament... Najbolj pogosti motiv ornamenta pri nas sta zvezda in kvadrat... vendar izrazite podobnosti oz. srodnosti z ornamentimi v kombinaciji zvezde in romba še nisam našla. Verjetno ta ornament govori za enotno ali isto izhodišče, ki ga treba šele poiskati in ki so ga prevzele najprej potujoče, nato pa že udomaćene slikarske delavnice."¹⁴

Problem atribucije kozmatskom ornamentu otvara se i bordurom što uokviruje jedno od dvaju najkasnije oslikanih (preslikanih) polja u crkvi Sv. Vincenta u Svetom Vinčentu. Polje s likom apostola, smješteno između sjeverne i središnje apside, prema Fučiću, oslikano u razdoblju između druge polovice 14. i prve polovice 15. stoljeća, talijanskih stilskih karakteristika, uokviruje bordura načinjena od sitnijih pravokutnih, kvadratičnih i trokutastih polja bijele, oker i sivo-kastozelene boje. Doima se poput mozaika (tip A a 7). Osim toga što se vremenski uklapa u razdoblje prodora kozmatskog ornamenta u ove krajeve i vizualni dojam ove bordure odgovarao bi Cosmatima, vrsnim intarzystima, zidnim i podnim mozaičarima. Ono što ovu zidnu borduru razlikuje od kozmatskih bordura iz susjedne Slovenije (Sv. Marija u Crngrobu, Sv. Nikola u Godešiču, Sv. Lovro nad Zmincem pri Škofji Loki) izostanak je zvjezdolikog motiva između kvadratično-trokutaste površine.

No, ornamentalizirani motivi bordura europskog, pa tako i istarskog srednjovjekovlja imaju neka ishodišta i u islamskome apstraktnome likovnom izrazu, kao što umijeće Cosmata ima izvorište u bizantskoj i arapsko-sicilijskoj zidnoj dekoraciji s plošnim ornamentom. Takav je izraz prisutan ponajprije u istočnjačkim tkaninama i ćilimima, a zatim i u keramici, zlatarstvu, pa i u uređivanju parkova.

Jurigs Baltrušaitis¹⁵ ističe kako se "gotički srednji vijek ne odriče drevnih izvora koji su tako snažno obilježili romanički srednji vijek. Čak i pobjeda novog stila ne odvraća od istočnjačkih oblika. Više nego ikad islam

⁹ V. Prapotnik u navedenom radu bordure razvrstava prema kronološko-tehnološkome kriteriju. Najranije bordure, one iz prve polovice 14. stoljeća, slobodno su, odnosno prostoručno slikane bordure. Od polovice 14. stoljeća, s furlanskim utjecajem pojavljuju se bordure s cosmatskim ornamentom. U kasnijoj fazi kombiniraju se sa šablonskim bordurama, toliko karakterističnim za kasno gotičko razdoblje, iako prisutnim još u prvim desetljećima 17. stoljeća, i ponovno u prvoj polovici 19. stoljeća. Za gotičko razdoblje ističe kao karakteristične bordure koje slikom imitiraju arhitektonske elemente.

¹⁰ Ana Deanović, Ranoromaničke freske u opatiji Sv. Mihovila nad Ljmskom Dragom, Bulletin JAZU oćjela za likovne umjetnosti, IV, 9-10, Zagreb, 1956, str. 15.

¹¹ V. Prapotnik, n. dj. 1973, str. 39.

¹² B. Fučić, n. dj. 1966, str. 410.

¹³ France Stele, Umetnost v Primorju, Slovenska Matica, Ljubljana, sinne anno 1960, str. 73.

¹⁴ V. Prapotnik, 1973, str. 41-42.

¹⁵ J. Baltrušaitis, Fantastični srednji vijek, Sarajevo, 1991, str. 72.

djeluje svojom privlačnošću. Nakon, XI. i XII. stoljeća, u drugoj polovici XIII. i XIV. stoljeća, ti se doprinosi u dekoru još obogaćuju..."

Tako isti autor pojavu pleterne ornamentike u europsko-me srednjovjekovnom dekoru veže uz islamske kufijske teme (dekoracija rukopisa), a porijeklo europskoj lisnatovitičastoj dekoraciji, osim u antičkom akantu, vidi i u šiljastom polulistu rumi muslimanskog istoka koji se razvio pojednostavljenjem sasanidske polupalmete i od 13. stoljeća prodro u gotičku vegetaciju.¹⁶

Medaljone, i to višelisne (C c 1-2, C d), za koje kaže da imraju tako važnu ulogu u gotičkim okvirima, te da njihova uporaba postaje općom u 12. i 13. stoljeću, veže uz isto podneblje, ističući, osim toga, kako su "u početku njihovi sklopovi sačinjavali dio geometrijske pozadine antičkog Mediterana i neki od njih bili su prenijeti iz mozanskog zlatarstva obnavljajući karolinške i otonske elemente, ali prihvaćeni su i razvijeni u muslimanskom svijetu, koji ih usvaja i sada stižu tim putem".¹⁷ Daje nadodaje kako neki od tih okvira izravno proizlaze iz tekstila, što je savršeno jasno u kompozicijama u kojima tvore kontinuirani niz, tj. mrežu. Bordura (C b 5), tzv. četverolisna djetelina, bez dvojbe, minijaturni je oblik proizišao iz četverolisnog okvira o kojemu je riječ.

Na prvi je pogled neobična bordura apsidalnog dijela župne crkve Sv. Martina u Svetomlovreču Pazenatičkom, koju sam prema kružnim oblicima što se njome nižu svrstala u geometrijsku skupinu bordura. Svaki je kružni oblik uokviren. Neki od krugova iscrtni vodoravnim i okomitim crtama (mreža), a na nekima su uočljivi prikazi očiju i usta. Takve bismo krugove vjerojatno mogli smatrati "lunarnim licima", za koje Baltrušaitis kaže da su "istočnjački doprinos u gotičke slike" te da je "u Armeniji to kanon ljepote. Kao takav, može poslužiti u dekoru..." I dalje: "obično je kao dragulj, uklopljen u dekor".¹⁸

Osobito neobičan motiv javlja se na bordurama u crkvi Gospe Karmelske u Fažani, župne crkve Sv. Jurja u Plominu, Sv. Trojstva u Lovranu i Sv. Katarine u Lindaru. DOživljavamo ga kao naizmjenično slaganje cvjetova tratoraka, sad peteljke, sad stabljike, okrenute nagore, odnosno nadolje. Međuprostori cvjetova formiraju duboko valovitu stiliziranu liniju, koja je, čini se, prvotno bila glavni motiv ovakvih bordura. Opisujući kompoziciju "Živog križa" u Lindaru, Fučić ističe da "vodoravna vijugava crta, koja označuje obalke, dijeli sliku na nebo i zemlju"¹⁹, odnosno da "bordura stiliziranih oblaka dijeli kompoziciju na dva vodoravna pojasa",²⁰ a Baltrušaitis piše: "Vlaovita traka često na Zapadu obavlja kozmografske točkove, pa čak i obične aureole. To je konvencionalni oblak Kineza, chi, koji se stanovito vrijeme širi u širokom pojasu. U Perziji... postaje jedan od temeljnih motiva dekoracije... Ali on se nadalje širi kao ornamentalni trag koji leprša na tkaninama i sagovima, oko cvijeća, natapajući ih svojom svježinom. Nasuprot tome, gotička umjetnost zadržava njegov prvotni simbolizam. Crtež chi-a javlja se tu, uostalom, veoma rano.

Oblaci 'na kineski način'... njihovi vijenci dubokih raspukli- na poprimaju u početku arhaičnu gustoću i strogost, ali svoju ljupkost i nemir zadobivaju... postaju poput lagane... tkanine, obavijene oko mandorle ili ovješene o nebo kao zavjesa, razvijajući složene znakove... Spominjući valovitu traku koja igra tako važnu ulogu u okvirima i podnožjima anđela i vizijama svetaca, Clocquet zaista opisuje jedan chi. On ponekad tvori trake, onakve kakve su bile prikazane na perzijskim sagovima i evropskim svilama, izlomljene iz- gužvane, tekući oko minijatura".²¹ Takve, doduše, interpre- tirane na osoben način, gdje motiv oblaka biva potisnut u drugi plan, nalazimo i na spomenutim bordurama u istar- skim crkvama.

Potvrdu koliko je istarsko srednjovjekovno slikarstvo bilo pod utjecajem oblika bližih ili daljih područja, neovi- sno proučavanju bordura, nalazimo i u prikazu evanđelista Marka unutar kompozicije Majestas Domini u srednjoj apsidi Sv. Vincenta u Svetom Vinčentu. Desno dolje od sjedećega Krista (u odnosu na njega lijevo), kod kojega zapažamo vrtložne (spiralne) draperije plašta, prikazan je životinjski simbol Sv. Marka, krilati lav, ali tako da se njegov stražnji dio transformira u puževu kućicu koja počiva na krhkim životinjskim nogama. Ne pristajući da tu puževu kućicu poistovjetimo sa stiliziranim lavljim tijelom (poput Kristovih draperija), nameće nam se pitanje: odakle ovaj životinjski hibrid?! Nezaobilazni Baltrušaitis veli ovako: "Gliptika srednjem vijeku donosi veoma velik broj grotesk- nih oblika... Svaka misao Anaksimandra i Talesa prožeta je vjerovanjima u magiju vode, i uz njih se nedvojbeno vežu i čuda školjke... Sve do karolinškog razdoblja, grobovi često sadrže školjke puža - alegorije groba u kojem će se čovjek probuditi. Ali te slike postaju osobito brojne u gotičkoj umjetnosti. One preuzimaju tradiciju kršćanskog simboliz- ma Uskrsnuća... Ali školjka će odsada biti predočena nadalje kao magični predmet, tvorac čudovišta."²²

¹⁶ J. Baltrušaitis, n. dj., str. 81-84.

¹⁷ J. Baltrušaitis, n. dj., str. 86.

¹⁸ J. Baltrušaitis, n. dj., str. 120.

¹⁹ B. Fučić, Živi križ u Lindaru, Istarska Danica, Kalendar za god. 1951, Pazin, 1950, str. 82.

²⁰ B. Fučić, 1963, str. 10.

²¹ J. Baltrušaitis, n. dj., str. 226.

²² J. Baltrušaitis, n. dj., str. 48-50.

BORDURE

A GEOMETRIJSKI MOTIVI

a) zasnovani na pravokutniku i kvadratu

1. ŠAHOVNICA ili VALJČIĆI

2. STUPIĆI

3. SULICE ili STRELICE

4. CIK-CAK TRAKA

5. MEANDAR

6. KONZOLE

7. INKRUSTACIJA ili KOZMATSKI ORNAMENT

8. ROMBIĆI

b) zasnovani na krugu

1. LUNARNA LICA

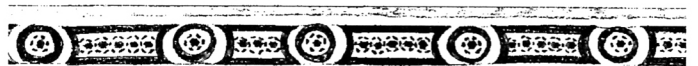
2. KRUGOVI I ROMBOVI

3. KOTAČIĆI

4. VRPICA I KOTAČIĆI

5. ZAKOVIČASTI KRUŽIĆI I KRIŽIĆI

6. PLETER

7. PLETER "DNO KOŠARE"

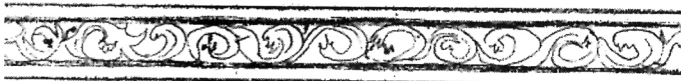
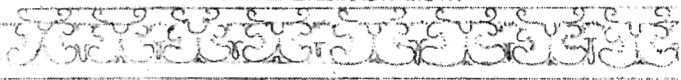
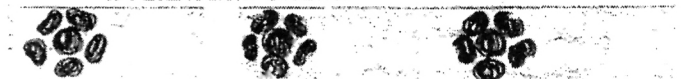
A GEOMETRIJSKI MOTIVI

a) zasnovani na pravokutniku i kvadratu, Lokaliteti:

1. Sv. Marija "od polja", Božje polje; 2. Blažena Djeвица Marija, Opatlj, Sv. Marija "od polja" - Božje polje; 3. Sv. Nikola, Pazin; Sv. Marija "od polja", Božje polje; Sv. Juraj, Lovran; 4. Sv. Vincent, Svetivinčenat; Sv. Elizej, Draguč; Sv. Marija Magdalena, Bazgalji; Sv. Katarina, Lindar; Sv. Križ, Butoniga; Sv. Juraj, Brseč; Sv. Juraj, Plomin; 5. Sv. Agata, Kanfanar; Sv. Mihovil, Kloštar (Lim); Sv. Martin, Svetlovreč Pazenatički; 6. Sv. Antun, Barban; 7. Sv. Vincent, Svetivinčenat; 8. Sv. Duh, Nova Vas;

b) zasnovani na krugu, Lokaliteti:

1. Sv. Martin, Svetlovreč Pazenatički; 2. Sv. Katarina, Svetvičenat; 3. Sv. Vincent - Svetivinčenat, 4. Sv. Fior Pomer, 5. Sv. Duh, Bale; 6. Sv. Jakov, Bačva, Sv. Duh, Štrped; 7. Sv. Foška, Peroj (Batvači);

B BILJNI MOTIVI**a) zasnovani na lisnim viticama****1. AKANTUSOVA VITICA****2. SRCOLIKA****3. NAGORE UVIJENA****4. VITIČASTO LISNATI MOTIV****5. GOTIČKA POVIJUŠA III BRŠLJAN****6. PALMETE****7. VITIČASTO TREPETLJIKASTI MOTIV****b) zasnovani na cvijetu****1. PETEROLISNI CVJETIĆI****2. ČETVEROLISNI CVJETIĆI****c) zasnovani na lisnato-geometrijskom i figurativnom uzorku****1. VITIČASTO-ROMBOIDNI UZORAK SA ČETVEROLISNIM FIGURATIVNO OSLIKANIM MEDALJONIMA****2. LISNATE TRAKE SA ČETVEROLISNIM FIGURATIVNO OSLIKANIM MEDALJONIMA****d) zasnovani na geometrijsko-figurativnom uzorku****KRUŽNO-ČETVEROLISNA-ROMBOIDNA VRPČA OSLIKANA FIGURATIVNIM PRIKAZIMA****e) zasnovani na prikazu BOŽJEG OKA III SVETOG TROJSTVA****f) zasnovani na prikazu SVASTIKE****B BILJNI MOTIVI****a) zasnovani na lisnim viticama, Lokaliteti:**

1. Sv. Rok, Draguč; Sv. Nikola, Rakotole; Blažena Djevica Marija, Oprtalj; 2. Sv. Jeronim, Hum; 3. Sv. Jeronim, Hum; 4. Sv. rok, Sovinjak; 5. Sv. Marija "od Lakuća", Dvigrad; Sv. Marija "na Škrilinah", Beram; Sv. Trojstvo, Hrastovlje; Sv. Marija "od polja", Božje polje; Sv. Juraj, Lovran; Blažena Djevica Marija (bez motke), Oprtalj; 6. Sv. Vincent, Svetvinčenat; 7. Sv. Jeronim, Hum;

b) zasnovani na cvijetu, Lokaliteti:

1. Sv. Marija "na Škrilinah", Beram; 2. Sv. Marija "na Škrilinah", Beram;

C KOMBINIRANI MOTIVI

a) zasnovani na listnato-geometrijskom uzorku

1. AKANTUS KOMBINIRAN ZASTAVICAMA

2. VITICA PASJI SKOK I TROKUTIĆI

3. KOSOLINIJSKI I VITIČASTO-LISNI MOTIV

4. AKANTUSOV LIST I KOTAČIĆI

5. LIST I ROMBOVI

6. LIST I KRUNE

b) zasnovani na cvjetno-geometrijskom uzorku

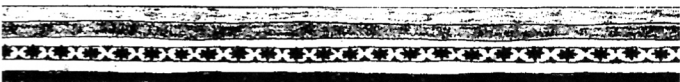
1. ROMBOVI S ROZETAMA

2. USPRAVLJENE ZVJEZDICE

3. POLOŽENE ZVJEZDICE

4. RASPRŠENE ZVJEZDICE

5. ČETVEROLISNA DJETELINA

6. KRIŽIĆI I ČETVEROLISTI

7. KALEIDOSKOP

lokalitet: Žminj - Sv. Trojstvo

8. CVJETNA VRPČA

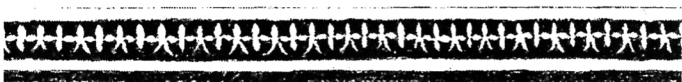
9. VRPČASTO-CVJETNI MOTIV ili GLAVICA ČAVLA

10. RAZLIČAK ili KARANFIL

11. LJILJAN

12. TRATURCI ili KINESKI OBLAK "CHI"

13. KOŠTICA ili LATICA

C KOMBINIRANI MOTIVI

a) zasnovani na listnato-geometrijskom uzorku, Lokaliteti:

1. Sv. Marija "od polja", Božje polje; 2. Sv. Marija "od polja", Božje polje; 3. Sv. Duh, Nova Vas; 4. Sv. Jeronim, Hum; 5. Sv. Antun, Žminj; 6. Sv. Jakov, Bačva;

b) zasnovani na cvjetno-geometrijskom uzorku, lokaliteti:

1. Sv. Križ, Butoniga; Sv. Jelena, Oprtalj; 2. Sv. Antun, Žminj; 3. Sv. Barbara, Vižinada; 4. Sv. Marija "na Škrilinah", Beram; 5. Sv. Antun, Baraban; Sv. Silvestar, Oprtalj; Sv. Mihovil, Pićan; Sv. Katarina, Svetvinčenat; Sv. Antun, Žminj; 6. Sv. Marija "na Škrilinah", Beram; 7. Sv. Trojstvo, Žminj; 8. Sv. Rok, Draguč; 9. Gospa Karmelska, Fažana; 10. Sv. Rok, Draguč; 11. Sv. Kvirin, Jesenovik; 12. Gospa Karmelska, Lovran; Sv. Katarina, Lindar; Sv. Trojstvo, Lovran; Sv. Trojstvo, Lovran; Sv. Juraj, Plomion; 13. Sv. Vincent, Svetvinčenat;

Sanja Grković

PAINTED BORDERS IN THE MEDIEVAL WALL PAINTING OF ISTRIA

Painted borders are an important element in the ensemble of Istrian wall painting. On the wall surface they repeat the horizontals and verticals of the wall, and along the lines where walls (and ceiling) meet they underline their division. They also trace the contours of arches, divide painted surfaces into smaller areas and - on the plain and unarticulated walls in the small churches in Istria "take over the function of articulating surfaces and complementing the architectural element" (B. Fučić)

In this article the author publishes the results of several years of systematic study of the motifs and composition of painted borders in Istrian churches.

The borders vary in dimension and plastic illusion. In the Medieval period they mostly resisted figuration. Romanesque borders tended to be large and to project a suggestion of volume contrasted to the flatness of figural presentation at that period. On the other hand, Gothic borders were reduced, a-tectonic and flat, framing figurative scenes in which the figures were gradually becoming more voluminous and surrounded by scenery.

Arranging her material, the author chooses a formal approach (without however neglecting style, semiology and technology) in her systematization of her findings into three typological groups (also presented on tables).

The first group consists of geometrical borders (A). Some of these are based on the rectangle and square (A a 1-8), some on the circle (A b 1-6). This group includes borders decorated with interlace motifs. The second group includes vegetable motifs (B) divided into the acanthus leaf and scroll, the palmetto, ivy etc (B a 1-7) and flower motifs: the rose, lily etc (B b 1-1). The author points out that it is often not possible to distinguish between leaf and floreal motifs owing to prevailing stylization, and repetition leading to simplification. The third group comprises combined borders (C), composed of geometric, vegetable and even figurative motifs. These borders also include the motif of "God's eye" or the Holy Trinity (C e 1-3) as well as the swastika (C f).

Borders can offer good examples of historical and geographic sources and influences. The art of the East - ornamental and decorative by definition - seems to have exercised a strong influence on the painting of borders.